

РЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОМІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАКАРПАТТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ (2001 – 2004)

Олександр Вітюк

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, Україна
E-mail: voo_32@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0007-1749-507X>

У статті аналізується діяльність територіальних органів міграційної служби Закарпаття щодо регулювання етноміграційних процесів при реалізації державної міграційної політики у 2001 – 2004 рр. Специфіка Закарпатської області як поліетнічного прикордонного регіону, що на початку XXI століття став ключовим вузлом у системі управління міграційними потоками та захисту прав національних меншин в умовах євроінтеграційних прагнень України, зумовили актуальність досліджуваної проблеми. Вводяться у науковий обіг неопубліковані архівні документи, які розкривають практичний бік взаємодії територіальних органів міграційної служби регіону з представниками етнічних громад та шукачами притулку. Особливу увагу приділено імплементації програм соціальної адаптації найчисельніших національних меншин, подоланню бар'єрів у культурно-освітній та духовній сферах, зміцненню історико-традиційної атмосфери міжетнічної толерантності. Простежено становлення національно-культурних товариств національних меншин, закладів культури та освіти, їх участь у політичному житті регіону. Окрему увагу приділено забезпеченню освітньо-мовних потреб національних меншин для збереження їх етнокультурної ідентичності. З'ясовано особливості та детально проаналізовано створення і функціонування пункту тимчасового розміщення біженців для осіб, які подали заяву про надання статусу біженця. Проаналізовано механізм надання статусу біженця, взаємодію з міжнародними та неурядовими організаціями, які опікуються питаннями міграційної політики, щодо запобігання порушенням прав шукачів притулку. Обґрунтовується думка про те, що ефективній реалізації державної політики щодо забезпечення прав національних меншин та біженців у регіоні перешкоджали недосконалість міжвідомчої координації, дефіцит фінансових ресурсів та брак кваліфікованих кадрів відповідних спеціальностей. Досвід діяльності територіальних органів міграційної служби Закарпаття став базовим для формування національної системи притулку в Україні. Водночас дана проблема є маловивченою та потребує подальших досліджень для вироблення практичних рішень для удосконалення національної міграційної політики.

Ключові слова: біженці, Закарпаття, мігрант, міграційні процеси, національні меншини, територіальні органи міграційної служби.

Постановка проблеми. На межі тисячоліть Україна опинилася в епіцентрі складних геополітичних трансформацій, що супроводжувалися інтенсифікацією міграційних потоків та переосмисленням засад співіснування етнічних спільнот у межах суверенної держави.

Закарпатська область у цьому процесі посідала унікальне місце. Будучи «західним форпостом» держави на шляху міграційних потоків до Європейського Союзу та найбільш багатонаціональним регіоном України, у регіоні перетинаються інтереси корінних етнічних груп та постійно зростаючі запити біженців. Особливістю краю є стабільність його соціокультурного ландшафту, яка безпосередньо залежала від якості управління міграційними процесами та спроможності державної влади балансувати між інтересами місцевих громад та новими міграційними викликами, пов'язаними з перебуванням іноземців та шукачів притулку, запобігаючи соціальній напруженості.

Актуальність дослідження полягає у необхідності критичного переосмислення історичного досвіду регіонального управління етноміграційними процесами, що є фундаментом для удосконалення сучасної

державної міграційної політики України в умовах євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо зростаючий інтерес дослідників та науковців до проблематики становлення національної міграційної політики та її реалізації в умовах геополітичних змін. Однак, на сьогодні немає комплексного історичного наукового дослідження з питань діяльності територіальних органів міграційної служби Закарпаття щодо регулювання етноміграційних процесів. Надзвичайно важливими є праці колишніх працівників та очільників державних органів міграційної служби України, які дають змогу глибше проаналізувати їх діяльність у всіх напрямках реалізації міграційної політики на рівні регіонів. Зокрема, науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України О. Малиновська [Малиновська, 2010; 2018] досить системно розглядає історичні етапи становлення національної міграційної політики та висвітлює проблеми її законодавчого та інституційного забезпечення, що є важливим джерелом для розуміння стратегічних векторів розвитку державної політики у сфері міграції. Провідний етносоціолог

України, колишній Міністр України у справах національностей та міграції В. Євтух [Євтух, 2000], який глибоко аналізує теоретичні аспекти етнічності та формування груп української діаспори, їх взаємодію з історичною батьківщиною.

Провідний науковець Інституту історії України НАН України С. Віднянський [Віднянський, 2020] відзначав, що Україна та українці мають досить тісні історичні, економічні та культурні зв'язки з багатьма європейськими державами і народами, а тому цілком закономірним є налагодження співпраці з ними.

Фундаментальна праця колективу науковців Інституту історії України НАН України «25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави» [Боряк та ін., 2016] висвітлює цілісну парадигму розвитку української державності крізь призму етапності національного відродження. Міграційні, етнічні та демографічні процеси протягом тривалого часу поступово, але неухильно змінювали соціальну структуру України. За багато років її населення набувало дедалі більшої поліетнічності. Кількість етнічних спільнот, які населяли Україну, збільшувалася, одночасно зростала величина частки кожної етнічної спільноти в загальній кількості населення [Боряк та ін., 2016, с. 50].

Особливої уваги заслуговує наукове видання «Україна крізь віки» за редакцією директора Інституту історії України НАН України академіка В. Смолія [Смолій, 1999; 2000], значний масив репрезентованого матеріалу якого присвячено процесам інституціоналізації української незалежності.

Відзначимо науковий доробок В. Пекарчука [Пекарчук, 2013; 2014; 2016], у статтях якого розкриваються історичні аспекти формування міграційної політики в Україні та аналізується діяльність державних органів у сфері міграції. Дослідник наголошував, що демократичні перетворення в державі сприяли зростанню етнічної самосвідомості, зумовили рух національних меншин до самоорганізації та етнічної ідентифікації, визначення свого місця в суспільстві, культурного відродження, вивчення рідної мови, створення національно-культурних товариств та об'єднань [Пекарчук, 2013, с. 204].

Джерельною базою дослідження стали раніше неопубліковані документи, що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Надзвичайно інформативним є фонд 5252 «Державний комітет України у справах національностей та релігій та його попередники: Державний комітет України у справах національностей та міграції, Державний комітет України у справах релігій (об'єднаний фонд), м. Київ», який містить значну кількість документів щодо становлення та діяльності державних органів міграційної служби України, їх повноваження та особливості роботи у регіонах.

Метою дослідження є аналіз діяльності територіальних органів міграційної служби Закарпаття щодо регулювання етноміграційних процесів при реалізації державної міграційної політики у 2001 – 2004 роках.

Виклад основного матеріалу. Географічне розта-

шування, соціально-економічні умови та демографічний стан, у яких знаходиться населення Закарпаття не тільки суттєво впливають на міграційні процеси у регіоні, а й визначають пріоритетні напрями діяльності територіальних органів міграційної служби краю.

Закарпаття – один з регіонів Українських Карпат, де історично склалася своєрідна спільність різних національностей, які споконвіку живуть у мирі та злагоді. Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року у регіоні проживало 1 257 700 чол., з них: українців 1010,1 тис. або 80,5 %, 151,5 тис. угорців (12,1 %), 32,1 тис. румун (2,6 %), 31,0 росіян (2,5 %), 14 тис. ромів (1,1 %), 5,6 тис. словаків (0,5 %), 3,5 тис. німців (0,3 %), а також, 1540 білорусів, 565 євреїв, 518 поляків, 490 вірмен, 320 чехів, 231 азербайджанець [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 76].

Нижня хронологічна межа дослідження обґрунтовується прийняттям нової редакції Закону України «Про біженців» від 21 червня 2001 року № 2557 – III (далі – Закон) та проведенням Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Верхня хронологічна межа дослідження характеризується зміною статусу та підпорядкованості територіальних органів міграційної служби Закарпаття, а також, завершенням частини регіональних програм розвитку національних меншин та утворенням пункту тимчасового розміщення біженців (далі – ПТРБ).

Одним із пріоритетних завдань територіальних органів міграційної служби Закарпатської області у взаємодії з органами місцевого самоврядування є зміцнення історично-традиційної атмосфери міжетнічної злагоди, толерантності та високого рівня взаєморозуміння між представниками різних національностей. У регіоні за час незалежності було напрацьовано значний досвід у справі гармонізації міжетнічних відносин, чимало зроблено щодо активізації життя національних спільнот та їх громадських об'єднань.

Для забезпечення прав угорської і словацької національних меншин в Україні та української в Угорщині й Словаччині, функціонували Змішані міжурядові Українсько-Угорська та Українсько-Словацька комісії. Метою їх діяльності було вироблення спільних Протоколів щодо спільного вирішення питань забезпечення етнокультурних потреб етнічно споріднених спільнот [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 77]. Слід відзначити, що при розв'язанні проблем соціально-економічного розвитку, подальшій організації міжнаціональних та етнічних відносин, активну участь брали громадські об'єднання національних меншин.

Станом на 1 січня 2003 року у регіоні діяло близько 600 об'єднань національних меншин, з них одне товариство – Демократична спілка угорців України, 46 національно-культурних товариств з обласним статусом, у тому числі 10 – угорської спільноти, 14 – ромської, 4 – словацької, 4 – російської, 3 – румунської, 2 – німецької, 2 – єврейської, польської, вірменської, білоруської та азербайджанської національних меншин [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 77]. Національно-культурні товариства регіону виступали провідниками відродження і розвитку мов,

звичаїв, традицій, культурно-мистецьких надбань національних меншин. З їхньої ініціативи створювались національно-культурні центри, театри, школи, організувались фестивалі, огляди і конкурси художньої творчості.

Відповідно до Конституції України та Закону України «Про національні меншини в Україні», представники національних меншин на рівних правах обираються до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. До прикладу зазначимо, що серед 1107 депутатів Закарпатської обласної, міських, районних, селищних і сільських рад 134 (12,1 %) є угорці за національністю. У Рахівському районі румунів серед депутатів 10,9 %, а ромів в Ужгородському районі – 0,9 % [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 78].

У регіоні для задоволення потреб національних меншин, за сприяння та підтримки територіальних органів міграційної служби, створена широка мережа освітніх та культурно-мистецьких закладів. З 494 дошкільних закладів, які діють в області, у 70 з них виховання ведеться на мовах національних меншин, зокрема, у 55 – угорською мовою, 1 – російською, 11 – угорською та українською, 2 – російською, українською, німецькою та угорськими мовами. Крім того, функціонують 703 загальноосвітні навчальні заклади, з яких у 128 навчання проводилось мовами національних меншин: 69 – угорською, 3 – російською, 11 – румунською, 3 – українською та угорською, 12 – російською та українською мовами, 2 – російською, угорською, українською та румунською, 1 – українською та словацькою мовами навчання, а також, 1 гімназія та 2 ліцеї з угорською мовою навчання [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 78].

З метою розвитку й відродження культур національних меншин в області розроблена регіональна Програма розвитку культур і мистецтва на 2003 – 2004 роки, де окремим розділом передбачено заходи, спрямовані на розвиток культур національних меншин. Культурно-мистецькі потреби національних меншин задовольняють 5 центрів, 98 будинків культури, при яких діє 520 колективів художньої самодіяльності. Серед клубних закладів 82 обслуговують угорське населення, 7 – представників румунської національної меншини, 6 – словацької, 3 – німецької. Крім того, в області працюють 123 бібліотеки з книжковим фондом в 4,4 млн примірників, у тому числі 3,9 млн примірників російською, 435 тис. – угорською, 13,5 тис. – румунською, 6,1 тис. – словацькою, 4,9 тис. – німецькою мовами. У місцях компактного проживання етнічних спільнот функціонує 20 музичних шкіл, діють угорський драматичний театр в м. Берегове та ромський музичний театр в м. Ужгород [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 80].

За фінансової підтримки територіальних органів міграційної служби Закарпаття, Центром культур національних меншин регіону спільно із національно-культурними товариствами, розроблена і реалізується програма «Кордони єднання», метою якої є поглиблення взаємодії та співпраці з різними національними групами, що проживають в прикордонних районах Словаччини, Угорщини,

Румунії та Польщі. Встановлено контакти з місцевими органами самоврядування і громадськими об'єднаннями національних меншин, які там проживають, вивчено проблеми української діаспори. Підсумком такої співпраці стало проведення Міжнародної науково-практичної конференції та першого міжнародного фестивалю культур національних меншин Карпатського регіону «Мелодії солоних озер» [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 80].

В області створено відповідний інформаційний простір для висвітлення культурно-мистецького життя національних меншин. В обласній телерадіокомпанії виходять в ефір передачі угорською (21 год на квартал), румунською (6 год на квартал), німецькою (6 год на квартал), словацькою (12 год на квартал) мовами, радіопередачі угорською (27 год на квартал), румунською (6 год на квартал), словацькою (15 год на квартал) мовами. Крім того, мовами національних меншин виходить 34 періодичне видання, з них 16 – угорською, 1 – російською, 1 – ромською та 2 словацькою мовами. Ромське товариство видає всеукраїнський тижневик «Романі Яг» українсько-угорською та ромською мовами. Також розпочато випуск газети румунською мовою «Мараморошана» та «Дачія». Обласна газета «Новини Закарпаття» періодично друкувала сторінки національно-культурних товариств, а газета «Вісті Ужгородщини» подавала інформацію словацькою мовою [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 81].

Національні меншини, їх громадські об'єднання мають можливість вільно, за підтримки територіальних органів міграційної служби, встановлювати та підтримувати зв'язки з особами своєї національності за межами України, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій. В прикордонних районах області діють 17 пунктів перетину кордону, з яких 7 – міжнародні, 4 – міждержавні та 6 пунктів спрощеного переходу. Доволі продуктивною є діяльність «Об'єднання прикордонних органів самоврядування Закарпаття», до якого увійшли 54 населені пункти компактного проживання угорців, налагоджено прямі зв'язки з державними органами управління сусідніх областей Угорщини, Словаччини, Румунії та Польщі. Під час взаємодії із сусідніми областями країн Європи, було укладено і підписано рамкові угоди про співробітництво у сфері культури та освіти [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, арк. 81]. Гармонізації міжнаціональних відносин та забезпеченню прав національних меншин сприяли поглиблення зв'язків і співробітництва міст та районів області з відповідними партнерами сусідніх країн.

Одним із пріоритетних завдань територіальних органів міграційної служби Закарпаття у регулюванні етноміграційних процесів залишалась робота з біженцями, яка була тісно пов'язана з нелегальною транзитною міграцією. Перш за все увага зосереджувалась на системному аналізі нелегальних міграційних процесів, налагоджені взаємодії з іншими підрозділами виконавчої влади, правоохоронними органами та прикордонною службою, співробітництві у вирішенні окремих питань із представниками міжнародних і неурядових організацій, повернення

уваги до міграційних проблем засобів масової інформації, формуванні толерантної громадської думки щодо захисту прав різних категорій мігрантів.

Варто зазначити, що територіальні органи міграційної служби регіону у зазначений період мали подвійне підпорядкування – обласній державній адміністрації та Державному комітету України у справах національностей та міграції (далі – Держкомнацміграції України), що часом викликало неузгодженість дій та позицій щодо реалізації міграційної політики на місцях.

Процедура розгляду заяв про надання статусу біженця на виконання Закону, була розпочата на Закарпатті у грудні 1997 року [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 4, спр. 2, арк. 127]. За час проведення процедури в регіоні прийнято до розгляду 31 заяву про надання статусу біженця. Статус біженця надано 15 особам, на утриманні яких перебувало 18 неповнолітніх дітей, відмовлено у наданні статусу біженця 16 особам, з якими перебувало 8 дітей. Територіальними органами міграційної служби регіону було відпрацьовано механізм прийому заяв від шукачів притулку через посадову особу Прикордонних військ.

Важливим є аспект сприяння територіальних органів міграційної служби регіону у влаштуванні дітей біженців до дошкільних та шкільних закладів, організації для них безкоштовного харчування. Також здійснювалась робота щодо сприяння у працевлаштуванні біженців, однак, в умовах високого безробіття в Україні, вона мала незначні результати. Завдяки плідній співпраці територіальних органів міграційної служби регіону з міжнародними та неурядовими організаціями (Агентство ООН у справах біженців, Міжнародна організація з міграції), у м. Ужгород здійснював свою діяльність пункт розміщення для осіб, які подали заяву про надання статусу біженця [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 4, спр. 2, арк. 129].

Створення пунктів для розміщення осіб, які подали заяву про надання статусу біженця та виконання вимог Закону, стало чи найпершим завданням керівництва Держкомнацміграції України. Держкомнацміграції України, відповідно до статті 6 Закону, з метою забезпечення правової бази для створення та утримання ПТРБ, видано наказ від 05 вересня 2002 року № 31, яким було затверджено Положення про ПТРБ та Правила проживання у ПТРБ [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 2, арк. 31].

Після офіційного нормативного врегулювання утворення ПТРБ, наказом Держкомнацміграції України від 23 грудня 2003 року № 68, було утворено ПТРБ у Закарпатській області як самостійну юридичну особу, керівництво яким здійснюється Держкомнацміграції України через територіальний орган міграційної служби (відділ у справах національностей та міграції обласної державної адміністрації) [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 8, арк. 173]. Після утворення ПТРБ у Закарпатській області, наказом Держкомнацміграції України від 23 липня 2004 року № 34 було затверджено Положення про ПТРБ у Закарпатській області (далі – Положення) [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 19, арк. 92].

ПТРБ у Закарпатській області є державною установою для тимчасового розміщення осіб, які подали заяву про надання статусу біженця, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця та яким надано в Україні статус біженця в установленому порядку. Відповідно до Положення, основними завданнями ПТРБ у Закарпатській області є приймання й тимчасове розміщення на строк не більше трьох місяців, впродовж терміну розгляду справ осіб, які подали заяву про надання статусу біженця, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця та яким надано в Україні статус біженця в установленому порядку. Основними функціями ПТРБ у Закарпатській області є: створення особам, розміщеним у ПТРБ, житлових умов, необхідних для тимчасового перебування у ньому; організація харчування, надання соціально-побутових послуг та першої медичної допомоги; забезпечення дотримання вимог санітарно-гігієнічного та санітарно-протиепідемічного режимів; сприяння цим особам у тимчасовому працевлаштуванні чи навчанні; щомісячне подання до місцевого органу міграційної служби та Держкомнацміграції України даних про наявність вільних місць; організація своєчасного від'їзду із ПТРБ, розміщених у ньому осіб [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 19, арк. 94]. Фінансування діяльності ПТРБ у Закарпатській області здійснюється Держкомнацміграції України безпосередньо за рахунок коштів, передбачених державним бюджетом на виконання програми допомоги біженцям, а також, за рахунок інших джерел фінансування, що не заборонені чинним законодавством.

Підставою для розміщення у ПТРБ є направлення відділу у справах національностей та міграції Закарпатської обласної державної адміністрації та документ, що посвідчує особу прибулого. Дане направлення у ПТРБ дійсне протягом 5 діб з дня його видачі. Водночас термін чинності направлення може бути продовжений до одного місяця за наявності поважних причин. Термін перебування у ПТРБ встановлюється направлення відділом у справах національностей та міграції до трьох місяців, з продовженням його на час розгляду справи. Особа, яка отримала відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця чи відмову у наданні такого статусу, залишає ПТРБ протягом доби [ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 19, арк. 95]. Оскільки багато шукачів притулку прибували з зон конфліктів та епідеміологічно небезпечних регіонів, ПТРБ здійснювали первинний медичний огляд та скринінг захворювань, надання психологічної допомоги та сприяли мовній адаптації і ознайомленню з правовим полем України.

Тривалий досвід мирного співіснування різних етносів знижує ризики ксенофобії щодо біженців. Діяльність ПТРБ сприяє соціальній адаптації біженців для подальшої їх інтеграції в українське суспільство, однак, відсутність дієвих програм для працевлаштування змушує приймати регіон як тимчасову зупинку на шляху до країн Європи. Для України така неврегульованість призводить до

витрачання ресурсів на первинний прийом, медицину та охорону кордону, а на заміну ми отримуємо втрачений людський капітал, який міг би працювати на національну економіку. Наявність державних програм сусідніх країн, зокрема, у частині спрощеного набуття громадянства, призводять до відтоку активної частини етнічних меншин із Закарпаття, що створює загрозу депопуляції окремих районів.

Діяльність міжнародних організацій на Закарпатті стала визначальним чинником, що компенсував інституційну слабкість та обмеженість ресурсів української держави, міжнародні донори фактично фінансували та координували створення національної системи притулку у регіоні та продовжують її підтримку до сьогодні.

Висновки. Період 2001 – 2004 років у діяльності територіальних органів міграційної служби Закарпаття став етапом остаточного оформлення цілісної державної системи управління етноміграційними процесами. На прикладі регіону було продемонстровано, що ефективність управління в поліетнічному прикордонні прямо залежить від централізації стратегічного планування при збереженні оперативної автономії територіальних підрозділів.

Через своє географічне розташування Закарпатська область у досліджуваній період перетворилася на основний реципієнт міграційного тиску на західному кордоні України. Це зумовило специфіку діяльності територіальних органів міграційної служби, яка полягала у відпрацюванні механізмів ідентифікації та надання притулку особам, які його потребують та розбудові пунктів тимчасового розміщення, що стали об'єктами пильної уваги міжнародних правозахисних інституцій.

Діяльність територіальних органів міграційної

служби Закарпаття була тісно інтегрована у міжнародний контекст. Співпраця з Агентством ООН у справах біженців та Міжнародною організацією з міграції виступала не лише джерелом додаткового фінансування для облаштування кордонів та пунктів прийому мігрантів, а й потужним чинником професійної соціалізації державних службовців. Моніторинг з боку міжнародних спостерігачів змушував територіальні органи дотримуватися вищих стандартів прозорості та дотримання прав людини, що сприяло формуванню позитивного іміджу України на шляху до євроінтеграції.

Водночас попри успіхи в інституційному будівництві, дослідження виявило низку деструктивних чинників, що нівелювали ефективність регулювання міграційних процесів у регіоні. Більшість гуманітарних програм реалізовувалися за кошти міжнародних донорів, що робило систему притулку нестійкою. Територіальні органи міграційної служби були змушені оперативним чином адаптуватися до викликів нелегальної міграції та потреб багатонаціонального соціуму в умовах обмежених ресурсів.

Досвід регулювання етноміграційних процесів на Закарпатті у досліджуваній період залишається актуальним і сьогодні. Він доводить, що ефективність міграційної політики в прикордонні залежить від таких факторів як злагоджена координація між державними органами влади, активна співпраця з неурядовим сектором та міжнародними організаціями, успішна адаптація біженців у громади. Саме цей досвід є фундаментом для сучасної системи міграційного управління України та підтверджує необхідність поєднання жорсткого адміністративного контролю з гнучкими гуманітарними механізмами захисту прав людини.

Список використаних джерел

- 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави, 2016. Г. В. Боряк (голова) та ін.; НАН України, Інститут історії України, Київ: Ніка-Центр, 796 с.
- Віднянський, С., 2020. *Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси*, Київ, 814 с.
- Євтух, В., 2000. *Про національну ідею, етнічні меншини, міграції...*, Київ: Стило, 239 с.
- Малиновська, О., 2010. *Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку*, К.: НІСД, 32 с.
- Малиновська, О., 2018. *Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії*, Київ: НІСД, 472 с.
- Пекарчук, В., 2014. Роль зв'язків з етнічною батьківщиною та міжкультурного діалогу у відродженні та розвитку культур етнomenшин: зміни 1990 – 2000-х років, *Грані*, 11, с. 130–136.
- Пекарчук, В., 2013. Державна етнонаціональна політика як чинник відродження і розвитку культур етнomenшин України (1990 – 2000-і роки), *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 36, с. 203–206.
- Пекарчук, В., 2016. Розподіл повноважень органів державної влади України у сфері культури етнomenшин: основні тенденції 1990–2000-х років. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць*, 1 (80), с. 36–45.
- Смолій, В., 1999. *Україна крізь віки*: У 15 т. Т. 15, Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 352 с.
- Смолій, В., 2000. *Україна крізь віки*: у 15 т. Т. 14, Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 360 с.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 5252, оп. 4, спр. 2, на 149 арк.
- ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 12, на 102 арк.
- ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 19, на 330 арк.
- ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 2, на 126 арк.
- ЦДАВО України, ф. 5252, оп. 5, спр. 8, на 212 арк.

References

- 25 rokov nezalezhnosti: narysy istorii tvorennia natsii ta derzhavy [25 years of independence: essays on the history of nation and state building], 2016. H. Boriak (holova) ta in.; NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy, Kyiv: Nika-Tsent., 796 s. (in Ukrainian).
- Malynovs'ka, O., 2018. *Mihratsijna polityka: hlobal'nyj kontekst ta ukraïns'ki realii* [Migration policy: global context and Ukrainian realities], Kyiv: NISD, 472 s. (in Ukrainian).
- Malynovska, O., 2010. *Mihratsiina polityka Ukrainy: stan i perspektyvy rozvytku* [Migration Policy of Ukraine: Status and Development Prospects], Kyiv: NISD, 32 s. (in Ukrainian).

Pekarchuk, V., 2013. Derzhavna etnonatsional'na polityka iak chynnyk vidrozhennia i rozvytku kul'tur etnomenshyn Ukrainy (1990 – 2000-i roky) [State ethnic and national policy as a factor in the revival and development of the cultures of ethnic minorities in Ukraine (1990s – 2000s)], *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, 36, s. 203–206. (in Ukrainian).

Pekarchuk, V., 2014. Rol' zv'iazkiv z etnichnoiu bat'kivschynoju ta mizhkul'turnoho dialohu u vidrozhenni ta rozvytku kul'tur etnomenshyn: zminy 1990 – 2000-kyh rokiv [The role of ties with the ethnic homeland and intercultural dialogue in the revival and development of ethnic minority cultures: changes in the 1990s and 2000s], *Hrani*, 11, s. 130–136. (in Ukrainian).

Pekarchuk, V., 2016. Rozpodil povnovazhen' orhaniv derzhavnoi vlady Ukrainy u sferi kul'tury etnomenshyn: osnovni tendentsii 1990 – 2000-kyh rokiv [Distribution of powers among Ukrainian state authorities in the sphere of ethnic minority culture: main trends in the 1990s and 2000s], *Naukovyj visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav: Zbirnyk naukovykh prats'*, 1 (80), s. 36–45. (in Ukrainian).

Smolii, V., 1999. *Ukraina kriz viky: u 15 t. T. 15* [Ukraine through the ages: in 15 vols], Kyiv, 352 s. (in Ukrainian).

Smolii, V., 2000. *Ukraina kriz viky: u 15 t. T. 14*. [Ukraine through the ages: In 15 vols], Kyiv, 360 s. (in Ukrainian).

Tsentrálny derzhávnyi arkhív výshchykh órhaniv vlády ta upravlínna Ukraíny (TsDAVO Ukraíny) [The Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine]. f.5252, op.4, spr.2, na 149 ark. (in Ukrainian).

TsDAVO Ukraíny. f.5252, op.5, spr. 2, na 126 ark. (in Ukrainian).

TsDAVO Ukraíny. f.5252, op.5, spr. 8, na 212 ark. (in Ukrainian).

TsDAVO Ukraíny. f.5252, op.5, spr.12, na 102 ark. (in Ukrainian).

TsDAVO Ukraíny. f.5252, op.5, spr.19, na 330 ark. (in Ukrainian).

Vidnianskyi, S., 2020. *Ukraina v istorii Yevropy XIX – pochatku XXI st.: istorychni narysy: monohrafiia* [Ukraine in the history of Europe in the 19th and early 21st centuries: historical essays], Kyiv, 814 s. (in Ukrainian).

Yevtukh, V., 2010. *Pro natsionalnu ideju, etnichni menshyny, mihratsii...* [On the national idea, ethnic minorities, migration...], Kyiv, 239 s. (in Ukrainian).

Oleksandr Vitiuk

Ph.D (in History), Senior Lecturer, Department of Ukrainian History,
Mykhailo Kotsyubynsky Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

REGULATION OF ETHNIC MIGRATION PROCESSES IN TRANSCARPATHIA: REGIONAL ASPECT OF THE ACTIVITIES OF TERRITORIAL BODIES OF THE MIGRATION SERVICE (2001 – 2004)

The article analyzes the activities of the territorial bodies of the migration service of Transcarpathia in regulating ethno-migration processes in the implementation of state migration policy in 2001 – 2004. The specificity of the Transcarpathian region as a multi-ethnic border region, which at the beginning of the 21st century became a key hub in the system of migration flow management and protection of the rights of national minorities in the context of Ukraine's European integration aspirations, determined the relevance of the problem under study. Unpublished archival documents are introduced into scientific circulation, revealing the practical side of the interaction between the territorial bodies of the region's migration service and representatives of ethnic communities and asylum seekers. Particular attention is paid to the implementation of social adaptation programs for the most numerous national minorities, overcoming barriers in the cultural, educational, and spiritual spheres, and strengthening the historical and traditional atmosphere of interethnic tolerance. The formation of national cultural societies of national minorities, cultural and educational institutions, and their participation in the political life of the region are traced. Particular attention is paid to ensuring the educational and linguistic needs of national minorities in order to preserve their ethno-cultural identity. The peculiarities of the creation and functioning of temporary accommodation centers for persons who have applied for refugee status were identified and analyzed in detail. The mechanism for granting refugee status and cooperation with international and non-governmental organizations involved in migration policy issues to prevent violations of the rights of asylum seekers were analyzed. The opinion is substantiated that the effective implementation of state policy on ensuring the rights of national minorities and refugees in the region was hampered by imperfect interagency coordination, a shortage of financial resources, and a lack of qualified personnel in relevant specialties. The experience of the territorial bodies of the migration service in Transcarpathia became the basis for the formation of a national asylum system in Ukraine. At the same time, this issue has been little studied and requires further research to develop practical solutions for improving national migration policy.

Keywords: *refugees, Transcarpathia, migrants, migration processes, national minorities, territorial bodies of the migration service.*

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що не має конфлікту інтересів щодо даного дослідження, включаючи фінансовий, особистий, авторський або будь-який інший, який міг би вплинути на дослідження, а також на результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження було проведено без фінансової підтримки.

Доступність даних

Усі дані доступні в цифровій або графічній формі в основному тексті рукопису.

Використання штучного інтелекту

Автор підтверджує, що при створенні даної роботи він не використовував технології штучного інтелекту.

Статус статті:

Отримано: 07.02.2026 Прийнято: 06.03.2026 Опубліковано: 15.04.2026
Creative Commons Attribution NonCommercial ShareAlike License (CC BY-NC-SA 4.0)
ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)